MEGEMLÉKEZÉS

Lelkes György
(1948–2026)

Amikor A magyar helységnév-azonosító szótár megjelenés előtt álló első kiadását mutatta be a Földrajzinév-bizottságnak Földi Ervin és Kiss Lajos, az utóbbi az értékeléshez hozzáfűzte: „és ahogy a neve is mondja, igazán lelkes”. Valóban, aligha van magyar helynévkutató, aki olyan átfogó ismereteket szerzett volna a magyar helységnevek összességéről kurrens és történeti vonatkozásban egyaránt, mint Lelkes György. Hangyaszorgalommal gyűjtött és dolgozott fel adatokat mindenhonnan, ahol magyar településnevet talált. A munkásságát alapvetően meghatározó szemlélet a nemzet szolgálata volt: megmenteni és hozzáférhetővé tenni azt a történelmi és kulturális vonatkozásokkal mélyen átitatott névkincset, amely összeköti a magyar nyelvet beszélők generációit a trianoni szétszóratás előtt és után. Munkássága soha el nem múló érték mindazok számára, akik magyar helységnevekkel hivatásszerűen foglalkoznak, de azok számára ugyanúgy, akik a dédszüleik nyughelye után nyomoznak.

Lelkes György a pannonhalmi Bencés Gimnáziumban 1966-ban tett érettségit követően először a műszaki pálya felé vette az irányt. A Kandó Kálmán Műszaki Főiskolán szerzett erősáramú villamos üzemmérnöki diplomájával a Ganz Villamossági Művekben, majd 1974-től 1991-ig az UVATERV-ben a metróberuházások villamossági rendszereinek tervezőmérnökeként, később – kisebb kihagyás után – a Szent Imre Kórház energetikusaként dolgozott. 2000-től hivatalosan is a választott második szakmájában helyezkedhetett el, hogy a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Könyvtárában alapvetően a helynévkutatásnak szentelhesse az életét. 1991-től a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány támogatása is hozzájárult névkutatói tevékenységéhez.

Lelkes György érdeklődése az 1980-as évek derekán fordult a történelmi Magyarország helységnevei felé, amiben érdeklődésein túl az akkori hivatalos színterek elnemzetietlenítő politikája is erősen befolyásolta. Szenvedélyes túrázóként is igen gyakran kellett szembesülnie azzal, hogy a határokon túli helyek magyar neveit nem találja a térképeken, és a szöveges források is bizonytalanok, hiányosak. Először csak saját használatra készített jegyzeteket, de hamarosan rá kellett döbbennie, hogy a témakör lényegesen összetettebb, mint egy magyar és egy idegen névalak párosítása. Települések elsorvadása és kiesése a közigazgatásból, a homonímia, az írásmódok változásai, az utódállamok eltérő közigazgatási gyakorlata – mind-mind olyan részterületek, amelyek akkor feltáratlanok voltak, és alapjaiban nehezítették meg a magyar nyelven való tájékozódást.

Lelkes György főműve A magyar helységnév-azonosító szótár. Már az 1992-es első kiadás teljesítette azt a célkitűzést, hogy a történelmi Magyarország utolsó, 1913-as helységnévtára alapján valamennyi helység sorsa az 1992-es állapotra való kivetítéssel, tisztázott névalakkal nyomon követhető és az idegen nyelvi mutatók alapján is kereshető legyen.

Névtani Értesítő 2026. 48: 299–300.

A 2011-ben megjelenő 3. kiadás számos újabb terjedelmes történeti forrásnak (többek közt Csánki és Györffy történeti földrajzi köteteinek, Lipszky Repertoriumának) a feldolgozásával, a várakkal, felekezeti adatokkal, a minden korábbinál részletesebb idegen nyelvi mutatókkal és a helységek pontos lokalizálását mutató részletes térképekkel bővült monumentális kötetté. Mindennél többet mond az a 16 oldalas forrás- és irodalomjegyzék – bennük ezeroldalas alapművek –, amelynek a hihetetlenül precíz, aprólékos, többször ellenőrzött feldolgozását kaphattuk tőle. 183 oldalra rúg a hasonló precizitással összeállított névazonosító jegyzék, amely 11 idegen nyelv magyar vonatkozású helynévi adatait tartalmazza.

Lelkes György a helységnév-azonosító szótárakon kívül is gazdag örökséget hagyott hátra. Az 1903–1912 között törzskönyvezett lakotthelyeknek (azaz helységeknél kisebb egységeknek) a 2001. évi állapottal összevethető részletes bemutatása nemcsak nagyszerű szakmai teljesítmény, hanem olyan témakört vezetett be a tudományos köztudatba, amely addig elkerülte a szakma figyelmét: nem tudtunk a lakotthelyek törzskönyvezéséről, de Lelkes György jóvoltából rögtön egy egész kézikönyv állt a rendelkezésünkre. A KSH nagyszabású történeti helységnévtári sorozatából öt kötetet jegyez szerkesztőként és részben szerzőként is (Bács, Baranya, Csongrád, Somogy és Vas vármegyékét). E munkák során felismerte, hogy a középkori településrendszer (beleértve a várakat és monostorokat is) javarészben rekonstruálható a puszták és egyéb lakotthelyek adatainak, az általános (mikrotoponimákat is tartalmazó) helynévgyűjteményeknek és térképi ábrázolásoknak az értő feldolgozásával. A középkori Magyarország valamennyi ismert településnevéből és névváltozataikból épített adatbázisa már impozáns atlaszt eredményezett, és remélhető, hogy a középkori települések lokalizálásában elért sikerei inspirálóan fognak hatni alapos feldolgozások létrejöttében is.

A helyneveken keresztül az ember természetes közelségbe kerül a térképekkel. Nem létezhetett olyan térképi forrás, amely elkerülte Lelkes György figyelmét. Részt vett a KSH Könyvtárában mint e téren egyik legjelentősebb közgyűjteményünkben lévő térképállomány feldolgozásában, és tanulmányban számolt be a térképi források használhatóságáról a helységnévtárakban. A közreműködésével készült térképek közül több is szép szakmai sikert ért el. Szakértőként közreműködött a Lázár Deák Térképészeti Alapítvány és az OSZK Szép Magyar Térkép díjaira jelölt munkák elbírálásában.

Lelkes György 1993-tól részt vett a tárcaközi Földrajzinév-bizottság munkájában. Aktív tagja volt olyan egyesületeknek, amelyek a magyar múlt történelmi földrajzi vonatkozásainak feltárását tűzte ki célul, így a Castrum Bene és az Elpusztult és Pusztuló Magyar Falvakért egyesületeknek, valamint a Magyar Térképbarátok Társulatának.

Lelkes György szerény, barátságos, együttműködő alakjától, aki a betegségek nehéz napjaiban sem kímélte magát a munkától, legmegfelelőbben saját, több munkájának elején megjelenő jelmondatának a gazdag életművet elismerő felidézésével búcsúzhatunk: „Cum Deo pro Patria.”

***

MIKESY GÁBOR
földrajzinév-szakértő; Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft., Ingatlan-nyilvántartási és Geodéziai Igazgatóság, Geoinformatikai Osztály; Budapest
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0232-1396, e-mail: gabor.mikesy@lechnerkozpont.hu